

Для дослідження змінного режиму сушіння вологий взірець азбесту розташовувався на перфорованій решітці вакуумної камери і протягом перших 180 с нагрівався кондуктивним методом із застосуванням нагрівача з температурою нагрівної поверхні 120 °С і ущільненням для запобігання втрати матеріалом вологовмісту. Після подальшого створення перепаду тисків і підведення до вакуумної камери гарячого повітря, як свідчить рисунок, кінетична крива 2, відразу починається фільтраційне сушіння.

Висновки. На рисунку наведені експериментальні кінетичні криві сушіння листового азбесту (висота шару 1 мм), де крива 1 відображає суто процес фільтраційного сушіння, крива 2 — процес сушіння у змінному режимі.

Як видно з наведених результатів досліджень, застосування змінного режиму дозволяє зменшити гідравлічний опір полотна та вірогідність підсихання і перегрівання верхніх його шарів, збільшити інтенсивність підведення тепла та рівномірність сушіння матеріалу, усуває період сповільненого сушіння і значно скорочує тривалість процесу.

1. Лыков М.В. Сушка в химической промышленности. — М.: Химия, 1970. — 429 с.
2. Лыков А.В. Теория сушки. — М.: Энергия, 1968. — 471 с.
3. Куц П.С. Современные направления оптимизации процессов и техника сушки. — Минск: Наука и техника, 1979. — 64 с.
4. Сажин Б.С. Основы техники сушки. — М.: Химия, 1984. — 320 с.
5. Ханьк Я.Н. Фильтрационная сушка плоских проницаемых материалов: Дис. ...д-ра техн. наук. — Львов, 1992. — 401 с.
6. Dyck A.W. The papridryer — a progress report // American paper Industry. — 1973. — № 6. — P. 44—46.

УДК 536.24

В.І. Грицай, Я.П. Юсик

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра автоматизації хімічних процесів

МІНІМІЗАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ЗАТРАТ У КОЖУХОТРУБНИХ ТЕПЛООБМІННИКАХ З ПАРОРІДИННИМИ ТЕПЛОНОСІЯМИ

© Грицай В.І., Юсик Я.П., 2003

Розглянуто питання мінімізації енергетичних затрат у кожухотрубних теплообмінниках з парорідинними теплоносіями.

Questions minimization of power expenses in house-tube heat exchanger with steam-and-liquid heat-carriers is considered.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Передача теплової енергії є невід'ємною частиною більшості хіміко-технологічних процесів. У процесах нагрівання або охолодження теплоносіїв в сучасних виробництвах широко застосовуються кожухотрубні теплообмінники (КТ-ТО), що є великими споживачами теплової енергії. Рациональна організація процесу у КТ-ТО дозволить збільшити його продуктивність та отримати велику економію теплової енергії.

Найбільш розповсюдженим гарячим теплоносієм, який використовується в КТ-ТО для нагрівання рідин до температури 150—170 °С є водяна пара [10—18].

Серед основних переваг водяної пари як теплоносія слід відзначити: високий коефіцієнт тепловіддачі; велику кількість тепла, що виділяється при конденсації одиницею кількості пари; можливість транспортування на великі відстані; рівномірність нагрівання, оскільки конденсація пари відбувається при постійній температурі; порівняно легке керування процесом нагрівання; використання тепла конденсату для технологічних потреб. У більшості технологічних випадків використовують насичену пару з тиском до 12 ат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Математичні моделі (ММ) КТ-ТО, побудовані на основі теплових балансів [1, 3, 5, 19, 20, 21], не враховують особливостей теплових процесів, що в них відбуваються. В роботах [1, 3—5, 7—9] наведені сучасні функціональні схеми автоматизації (ФСА) таких теплообмінників. Ці ФСА при нежорстких умовах до перехідних процесів і незначних змінах технологічних параметрів забезпечують задовільні результати. При ускладнених режимах роботи КТ-ТО ці системи автоматизації не можуть забезпечити необхідної якості регулювання.

Мета роботи. Розглянути роботу і принципи автоматизації КТ-ТО з парорідинними теплоносіями з метою уточнення ММ КТ-ТО та вибору шляхів синтезу оптимальних ФСА з мінімальною динамічною похибкою регулювання, що тим самим дозволить знизити енергетичні затрати на нагрівання.

На рис. 1 показано схему передачі тепла від пари до холодного рідинного теплоносія через стінку КТ-ТО та розподілу температур.

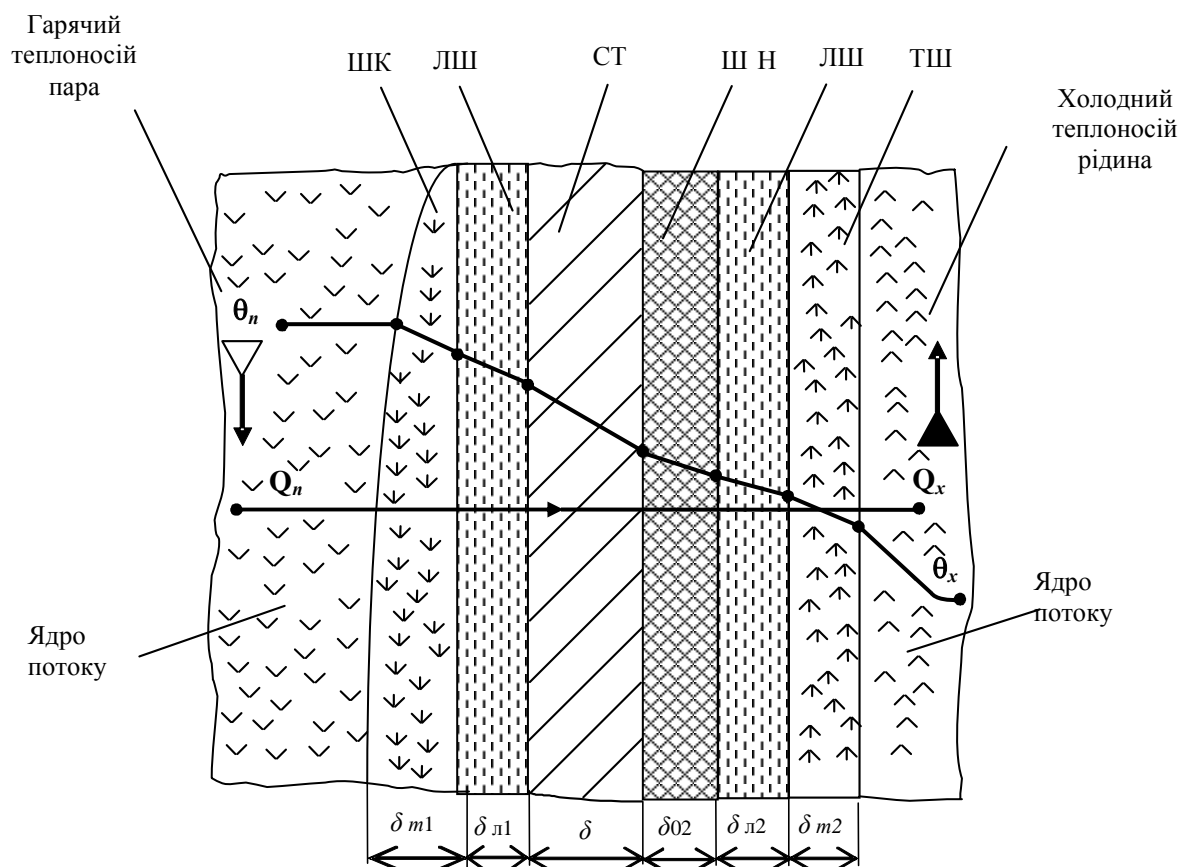

Рис. 1. Схема передачі тепла від гарячого теплоносія пари до холодного рідинного теплоносія через стінку КТ-ТО та розподілу температур: ШК — шар конденсату; ЛШ — ламінарний підшар; ШН — підшар нахипу; ТШ — турбулентний підшар; СТ — розділююча стінка КТ-ТО

Пара, віддаючи тепло, конденсується на стінці і через турбулентний та ламінарний підшари конденсату передає тепло стінці. Від стінки через шар накипу, ламінарний і турбулентний підшари тепло передається ядру холодного теплоносія. Рушійною силою процесу передачі тепла є різниця температур поміж теплоносіями $\Delta\theta = \theta_i - \theta_o$. Щільність теплового потоку q визначається $\Delta\theta$ та тепловими опорами:

$$R = R_{\alpha_1} + \Sigma R_{\lambda_i} + R_{\alpha_2}, \quad (1)$$

де $R_{\alpha_1} = \frac{1}{\alpha_1}$; $R_{\alpha_2} = \frac{1}{\alpha_2}$; $\Sigma R_{\lambda_i} = \frac{\delta_{m1}}{\lambda_{m1}} + \frac{\delta_{\lambda 1}}{\lambda_{\lambda 1}} + \frac{\delta}{\lambda} + \frac{\delta_{o2}}{\lambda_{o2}} + \frac{\delta_{\lambda 2}}{\lambda_{\lambda 2}} + \frac{\delta_{m2}}{\lambda_{m2}}$; α_1, α_2 — коефіцієнти тепловіддачі зі сторони теплоносіїв, Вт/(м²·К); $\lambda_{m1}, \lambda_{\lambda 1}$ — коефіцієнти теплопровідності шару конденсату та ламінарного підшару зі сторони гарячого теплоносія (пари), відповідно, Вт/(м·К); $\lambda_{m2}, \lambda_{\lambda 2}, \lambda_{o2}$ — коефіцієнти теплопровідності турбулентного і ламінарного підшарів та підшару накипу зі сторони холодного теплоносія, відповідно, Вт/(м·К); λ — коефіцієнт теплопровідності стінки, Вт/(м·К); δ — товщина стінки, м; $\delta_{m1}, \delta_{\lambda 1}$ — товщини шару конденсату, ламінарного підшару зі сторони гарячого теплоносія, відповідно, м; $\delta_{m2}, \delta_{\lambda 2}, \delta_{o2}$ — товщини турбулентного і ламінарного підшарів та підшару накипу зі сторони холодного теплоносія, відповідно, м.

В ядрах потоку та турбулентних підшарах передача тепла відбувається конвекцією та теплопровідністю, в інших шарах — теплопровідністю. Коефіцієнт теплопровідності рідин можна визначити із залежності [12]:

$$\lambda = A \cdot C_p \cdot \rho \cdot \sqrt[3]{\frac{\rho}{M}}, \quad (2)$$

де A — коефіцієнт, який залежить від ступеня асоціації рідини; C_p — теплоємність рідини при сталому тискові, Дж/(кг·К); ρ — густина рідини, кг/м³; M — мольна маса рідини, кг/моль. Коефіцієнт λ також залежить і від температури. Для більшості органічних рідин у межах температур 0...120 °С $\lambda = 0,25...0,12$ Вт/(м·К), для води в межах вказаних температур $\lambda = 0,55...0,69$ Вт/(м·К). Загалом λ для рідин знаходиться у межах від 0,1 до 0,7 Вт/(м·К).

Розділююча стінка виконується з вуглецевих сталей, для яких $\lambda \approx 50$ Вт/(м·К). Із збільшенням температури коефіцієнт теплопровідності стінки зростає.

Накип, водяний камінь має $\lambda \approx 1,163...3,49$ Вт/(м·К).

Середній коефіцієнт тепловіддачі $\bar{\alpha}_1$ при конденсації насиченої пари на вертикальній поверхні можна оцінити залежністю Нуссельта:

$$\bar{\alpha}_1 = 2,04 \cdot \sqrt[4]{\frac{\lambda^3 \cdot \rho^2 \cdot r}{\mu \cdot H \cdot (\theta_n - \theta_c)}}, \quad (3)$$

де $\bar{\alpha}_1$ — середній коефіцієнт тепловіддачі при конденсації насиченої пари, Вт/(м²·К); λ — коефіцієнт теплопровідності конденсату, Вт/(м·К); ρ — густина конденсату, кг/м³; r — питома теплота конденсації, Дж/кг; μ — коефіцієнт динамічної в'язкості, Па·с; H — висота нагрівних трубок, м; θ_n — температура насиченої пари, °С; θ_c — температура стінки зі сторони конденсату, °С.

Під час плівкової конденсації водяної пари коефіцієнт тепловіддачі α_1 змінюється в межах $(5...18) \cdot 10^3$ Вт/(м²·К).

На рис. 2 показано залежність зміни α_1 по висоті H нагрівальної трубки. В міру зростання товщини шару конденсату δ_k коефіцієнт тепловіддачі α_1 зменшується.

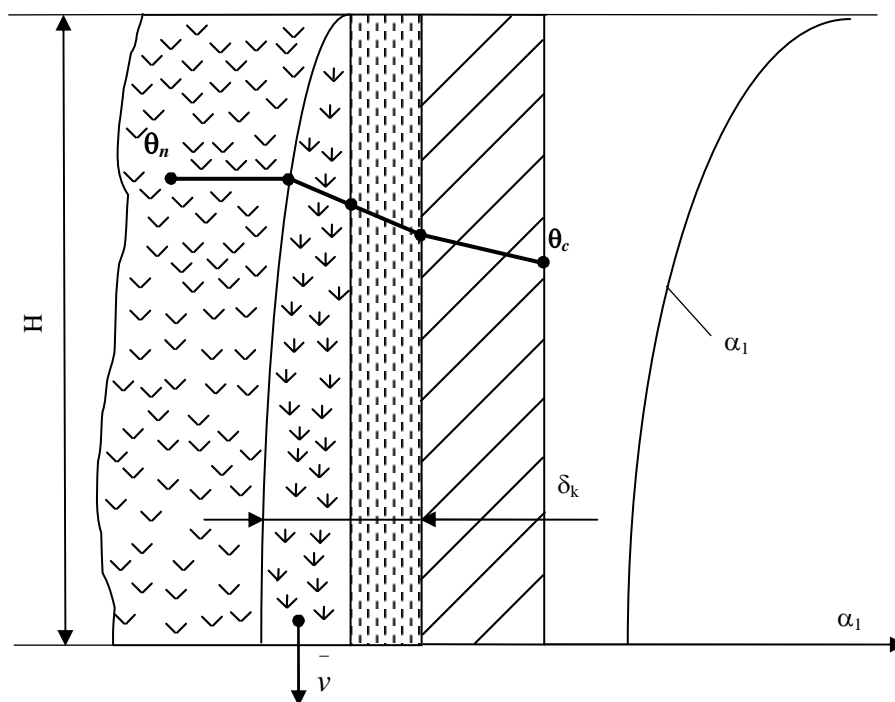

Рис. 2. Характер течії конденсату по вертикальній стінці і розподіл коефіцієнта тепловіддачі по висоті: θ_n , θ_c — температури пари та стінки, відповідно; $\bar{v}$ — середня по товщині шару швидкість конденсату; δ_k — товщина шару конденсату

Необхідно зазначити, що присутність в парі неконденсованих газів (наприклад, повітря) значно знижує значення відносного коефіцієнта тепловіддачі $\varphi = \alpha_c / \bar{\alpha}_1$ (рис. 3). Неконденсовані гази поступово накопичуються в паровому просторі; при цьому їх парціальний тиск підвищується а, відповідно, парціальний тиск пари спадає. Крім цього, погіршується омивання стінок парою і знижується $\Delta\theta = \theta_i - \theta_c$.

Коефіцієнт тепловіддачі в цьому випадку залежить від інтенсивності взаємозв'язаних процесів масо- і теплообміну, які визначаються складом парогазової суміші, характером її течії, фізичними властивостями компонентів суміші, тиском, температурою, формою і розмірами поверхні конденсації.

Як видно з рис. 3, наявність домішок повітря в парі різко погіршує тепловіддачу. Вплив домішок є тим сильнішим, чим менша швидкість руху парогазової суміші w_n .

Коефіцієнт тепловіддачі α_2 залежить від таких факторів:

- режиму течії рідини (швидкість рідини v , її густини ρ і в'язкості μ);
- теплових властивостей рідини (питома теплоємність C_p , теплопровідність λ , коефіцієнта об'ємного розширення β);

- геометричних параметрів: форми і визначальних розмірів стінки (для труб — діаметр d і довжина l), а також шорсткості стінки ε ;
- параметрів рідини (температури θ , тиску P , ...).

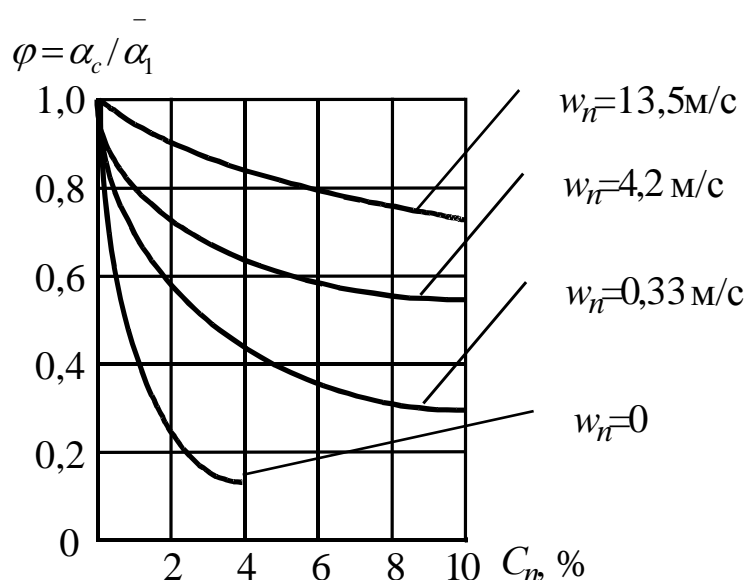

Рис. 3. Вплив домішок повітря на відносний коефіцієнт тепловіддачі φ для водяної пари, яка конденсується на горизонтальній трубі при $P=79,5$ кПа та різних швидкостях обтікання w_n :
 α_c — коефіцієнт тепловіддачі для пароповітряної суміші;
 $\bar{\alpha}_1$ — коефіцієнт тепловіддачі для чистої пари;
 C_n — відносна масова концентрація повітря в парі

Тоді

$$\alpha_2 = f(v, \rho, \mu, C_p, \lambda, \beta, d, l, \varepsilon, \theta, P, \dots) \quad (4)$$

Внаслідок складної залежності коефіцієнта тепловіддачі від великої кількості факторів неможливо отримати розрахункове рівняння для α_2 . Коефіцієнт α_2 може бути різним у різних точках поверхні теплообміну. Як правило, α змінюється по довжині l . В цьому випадку користуються середнім по поверхні коефіцієнтом тепловіддачі $\bar{\alpha}_2$. Оскільки $\alpha = \frac{q}{\Delta\theta}$, то, знаючи q і $\Delta\theta$, можна оцінити α при різних режимах роботи КТ-ТО.

Коефіцієнт тепловіддачі в промислових теплообмінниках для масел — 60—1800 Вт/(м²·К), для води — 200—1200 Вт/(м²·К).

На рис. 4 показано розподіл температур теплоносіїв вздовж поверхні КТ-ТО при протічнійному руху теплоносіїв.

Як видно з наведеного матеріалу, на роботу КТ-ТО впливає дуже багато факторів, що значно ускладнює його функціонування.

При роботі КТ-ТО з рідинними теплоносіями, як правило утворюється накип з низьким λ_0 , що значно погіршує ефективність теплообміну. З часом δ_0 збільшується і тепловий опір R_{λ_0} зростає, а q падає, тому при певному значенні R_{λ_0} необхідно робити

промивання теплообмінних поверхонь. Час промивання можна визначити по ККД теплообмінника.

За наявності в парі домішок повітря в паровій камері накопичується повітря і його концентрація зростає, а $\bar{\alpha}_1$ падає, тому необхідні періодичні продувки теплової камери.

При збільшенні швидкості холодного теплоносія товщина підшарів зменшується, а це приводить до зменшення їх теплових опорів і до зростання коефіцієнта теплопередачі K , оскільки

$$K = \frac{1}{R_{\alpha 1} + \sum R_{\lambda i} + R_{\alpha 2}}. \quad (5)$$

Коефіцієнти $R_{\alpha 1}$, $R_{\lambda i}$, $R_{\alpha 2}$ і, відповідно, K можуть змінюватися в дуже широких межах, тому ефективність роботи КТ-ТО змінюється. Зміна K впливає на лінійність КТ-ТО. Як видно з рис. 4 температура холодного теплоносія по довжині теплообмінника змінюється, а також змінюються $\bar{\alpha}_1$ та α_2 .

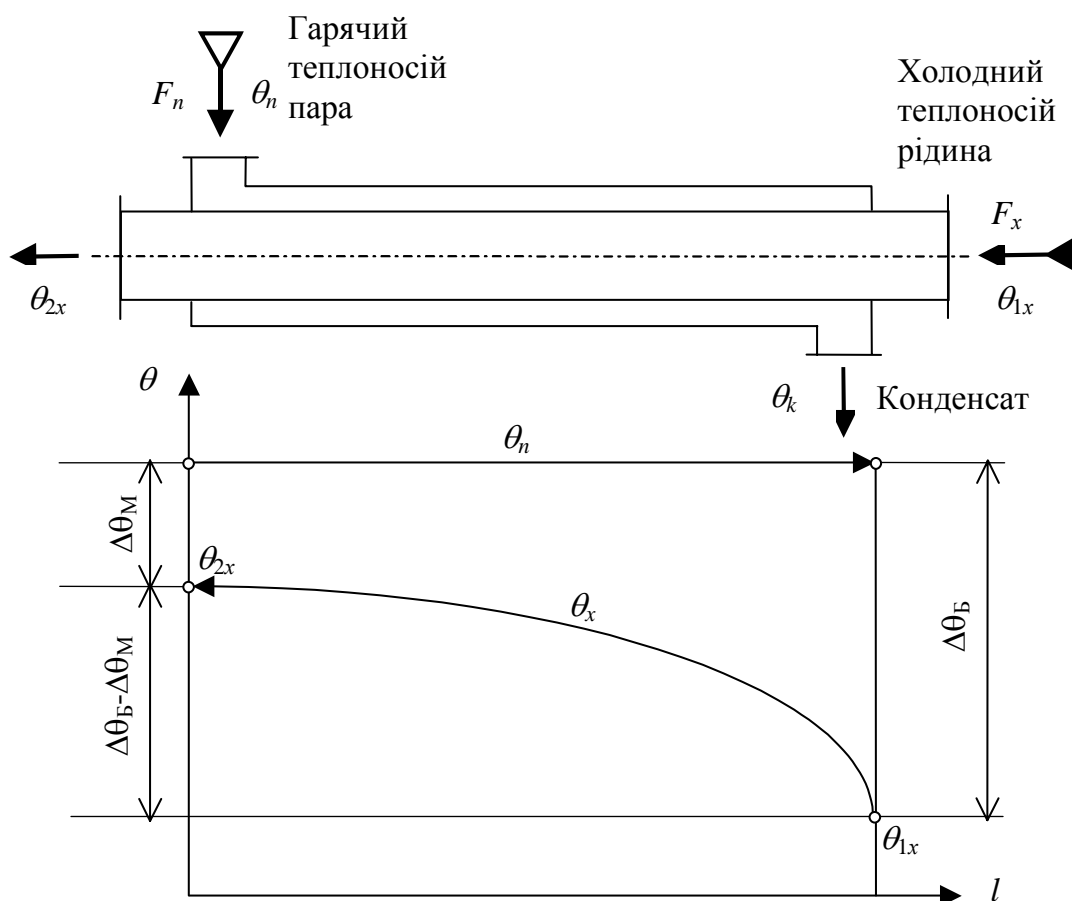

Рис. 4. Розподіл температур теплоносіїв вздовж поверхні теплообміну l при нагріванні парою, де $\Delta\theta_B$, $\Delta\theta_M$ — перепади температур між теплоносіями на кінцях теплообмінника, F_n , F_x — масові витрати пари і холодного теплоносія, відповідно

Отже, наведений аналіз роботи КТ-ТО як об'єкта керування дає можливість зробити висновок, що такий об'єкт є нелінійний з розподіленими параметрами, що значно ускладнює автоматизацію таких об'єктів, тому що зміна технологічних параметрів F_n , F_x , θ_n , θ_{lx} , P_n , P_x та коефіцієнта K значно збільшує динамічну похибку регулювання. Необхідно відзначити, що КТ-ТО має транспортне та ємнісне запізнення, що також ускладнює регулювання. Зміна хімічного складу холодного теплоносія приводить до зміни ρ , μ , C_p , λ , β , ..., що теж змінює α_2 і нелінійність об'єкта.

На рис. 5 показано проходження тепла від гарячого теплоносія (пари) до холодного в КТ-ТО. Такий теплообмінник має три основні теплові ємності: гаряча камера, маса матеріалу передаючих поверхонь, холодна камера. Особливістю холодної камери є те, що при зміні довжини поверхні теплообміну l змінюється температура теплоносіїв (рис. 4). Температура пари θ_n в гарячій камері при $P_n = \text{const}$ практично залишається постійною. Якщо температури θ_n , θ_{lx} постійні і $\Delta\theta_B = \text{const}$, $\Delta\theta_M = \text{const}$, то такі ємності умовно можна вважати зосередженими. Значення теплових ємностей і теплових опорів зумовлює ємнісне запізнення. Теплові ємності в математичному відношенні можна вважати аперіодичними ланками.

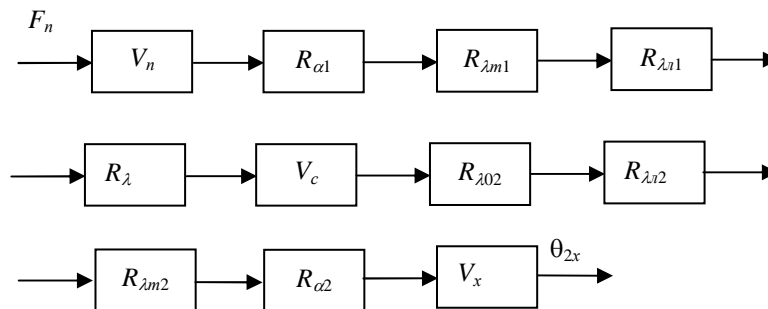

Рис. 5. Структурна схема передачі тепла від гарячого теплоносія (пари) до холодного в КТ-ТО з парорідинними теплоносіями: V_n , V_x , V_c — теплові ємності гарячого (пари) і холодного теплоносія та розділюючої стінки; R — теплові опори відповідних шарів

Тоді по основному каналу збурення $F_n \rightarrow \theta_{2x}$ структурну схему КТ-ТО можна подати як на рис. 6.

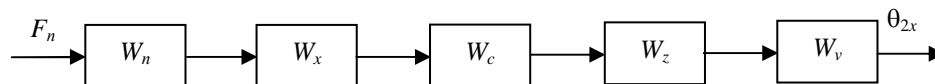

Рис. 6. Структурна схема КТ-ТО по каналу $F_n \rightarrow \theta_{2x}$:
 W_n , W_c , W_x — передавальні функції теплових камер;
 W_z , W_v — передавальні функції ланки чистого запізнення та ємнісної

Отже, математична модель КТ-ТО може бути зображена аперіодичною ланкою третього порядку та ланкою запізнення. Параметри кожної ланки можна оцінити для кожного конкретного КТ-ТО з певним режимом роботи. Для практичних цілей краще визначати ММ КТ-ТО за експериментальними даними з врахуванням базового режиму роботи КТ-ТО за регульованим значенням θ_{2x} .

З рис. 6 визначимо передавальну функцію $W_{\theta_{2x}}$ для КТ-ТО:

$$W_{\theta_{2x}} = W_n \cdot W_x \cdot W_c \cdot W_z \cdot W_v \cdot \dots \quad (6)$$

Коли КТ-ТО має незначні габарити, то передавальними функціями W_n та W_z можна знехтувати, оскільки вони мало впливають на динаміку об'єкта.

На рис. 7 показано структурну схему взаємовпливу технологічних параметрів та факторів на основну вихідну величину θ_{2x} .

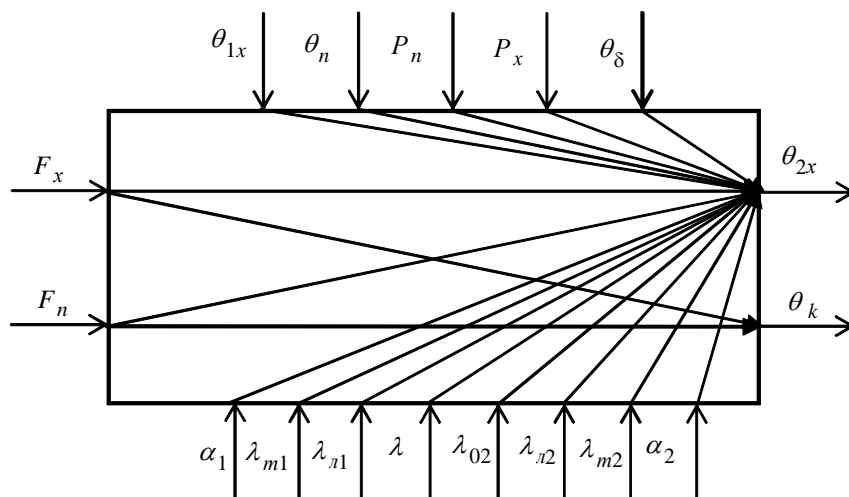

Рис. 7. Структурна схема взаємовпливу поміж параметрами та факторами КТ-ТО
(на θ_k вплив аналогічний як на θ_{2x} — на схемі не показано)

До основних збурюючих величин необхідно віднести витрати холодного F_x і гарячого F_n теплоносіїв, їх початкові температури θ_{1x} , θ_n . Якщо теплоносії змінюють свій хімічний склад (ректифікація, абсорбція, хімічні реактори, ...), то це призводить до зміни практично всіх теплових величин.

Розроблення математичних моделей КТ-ТО повинна базуватись на реальній роботі КТ-ТО та властивостях теплоносіїв.

Враховуючи рис. 7, можна записати, що передавальна функція $W_{\theta_{2x}}$ може бути визначена за адитивним принципом:

$$W_{\theta_{2x}} = W_{F_x} + W_{F_n} + W_{\theta_{1x}} + W_{\theta_n} + W_{P_n} + \dots + W_{\alpha_1} + \dots + W_{\alpha_2}, \quad (7)$$

де W_{F_x} — передавальна функція по каналу $F_x \rightarrow \theta_{2x}$, а ... W_{α_2} — по каналу $\alpha_2 \rightarrow \theta_{2x}$,

Кращі математичні моделі можна отримати експериментальним шляхом, бо врахувати всі фактори в такому складному об'єкті неможливо.

Аналіз існуючих ФСА КТ-ТО. Існуючі ФСА (площа теплообміну більше ніж 200 м²) [1, 3, 5, 7—9] можна згрупувати за принципами регулювання на: одноконтурні АСР, каскадні АСР, двоконтурні АСР, АСР побудовані на основі матеріального балансу, АСР з байпасуванням теплоносіїв.

Одноконтурні АСР КТ-ТО. Одноконтурні АСР з використанням ПІ- або ПІД-регуляторів, що реалізують принцип регулювання за відхиленням (принцип Рамеллі) завжди мають динамічну похибку регулювання, що є подальшим збуренням в роботі технологічного обладнання. Правильним підбором регулятора та параметрів його настроювання

можна добитись задовільних перехідних процесів при нескладних умовах роботи КТ-ТО ($\theta_{lx}, \theta_n = const, F_x = var$ в незначних межах). При змінних $\theta_{lx}, \theta_n, F_x$ в широких межах та при зміні хімічного складу теплоносіїв така АСР не може забезпечити високої якості регулювання, оскільки об'єкт регулювання є нелінійним з розподіленими параметрами та із значним запізненням і ККД КТ-ТО падає.

Одноконтурні АСР КТ-ТО частіш всього реалізуються так: регулятор θ_{2x} впливає на витрату пари F_n або на злив конденсату F_k (при цьому змінюється ефективна площа теплообміну, оскільки частина нагрівальних трубок затоплюється конденсатом). При цьому тиск пари $P_n = const$. В іншому випадку, коли $\theta_n, \theta_{lx} = const$, необхідну температуру θ_{2x} забезпечують співвідношенням витрат поміж F_x та F_n . Але така схема не може забезпечити стабільності θ_{2x} через нелінійність об'єкта.

Каскадні АСР КТ-ТО. Каскадні АСР бажано використовувати для КТ-ТО з великим запізненням, коли $\tau_z/T_0 > 0,4$ (τ_z, T_0 — час запізнення та стала часу ОР). Основний регулятор бажано вибирати з ПІ- або ПІД-законом регулювання, допоміжний — може бути П-, ПІ- або ПІД-регулятор. Каскадна АСР дає значно меншу динамічну похибку і в багатьох випадках може забезпечити необхідний перехідний процес. Проміжну координату θ_x бажано вибирати на відстані, меншій $1/3$ ($H/3$) з холодного кінця.

Двоконтурні АСР КТ-ТО. Двоконтурні АСР виконують у декількох варіантах. У варіанті 1 допоміжний регулятор стабілізує тиск пари в грючій камері, а основний регулятор коректує цей тиск у випадку, коли θ_{2x} відхиляється від заданого значення θ_{2x}^0 . Використання цієї схеми доцільне у випадку, коли тиск пари коливається в широких межах, коли $P_n = const$ використання такої схеми недоцільне. У варіанті 2 допоміжний регулятор стабілізує температуру конденсату θ_k , а основний регулятор її коректує. Як правило, θ_k змінюється незначно, тому така схема має малу чутливість і практично не використовується.

АСР побудовані на основі матеріального балансу. В таких АСР використовують регулятори співвідношення двох потоків з корекцією по регульованій величині. При зміні витрати холодного теплоносія F_x автоматично змінюється витрата гарячого теплоносія (пари) F_n . Основний регулятор коректує співвідношення поміж $F_x:F_n$. Основний і допоміжний регулятор можуть бути з ПІ-законом регулювання. Така АСР реалізує комбінований принцип регулювання і практично знімає вплив зміни F_x на перехідний процес. При зміні θ_n і θ_{lx} в широких межах така АСР теж дає значну динамічну похибку регулювання.

АСР з байпасуванням потоків. Такі АСР використовують в тих випадках, коли зміна витрати одного з теплоносіїв є недопустима. Наприклад, коли витрата $F_n = const$, то тоді F_x перед КТ-ТО ділять на дві витрати F_x' , що проходить через теплообмінник та F_x'' , що його байпасує, але $F_x = F_x' + F_x'' = const$. Ці АСР аналогічні до одноконтурних.

Враховуючи аналіз вищенаведених АСР, можна зробити висновок про недоцільність їх використання для складних умов роботи КТ-ТО.

Для регулювання КТ-ТО при складних умовах роботи нами запропоновано використовувати адаптивні АСР або АСР побудовані на основі теплового балансу КТ-ТО. Крім цього, ФСА повинна синтезуватись для кожного КТ-ТО з врахуванням особливостей його роботи.

В адаптивних системах функцію адаптації можна організувати за витратами теплоносіїв.

На рис. 8 наведено один із запропонованих нами варіантів спрощеної ФСА КТ-ТО, побудованої на основі теплового балансу при складних умовах роботи КТ-ТО.

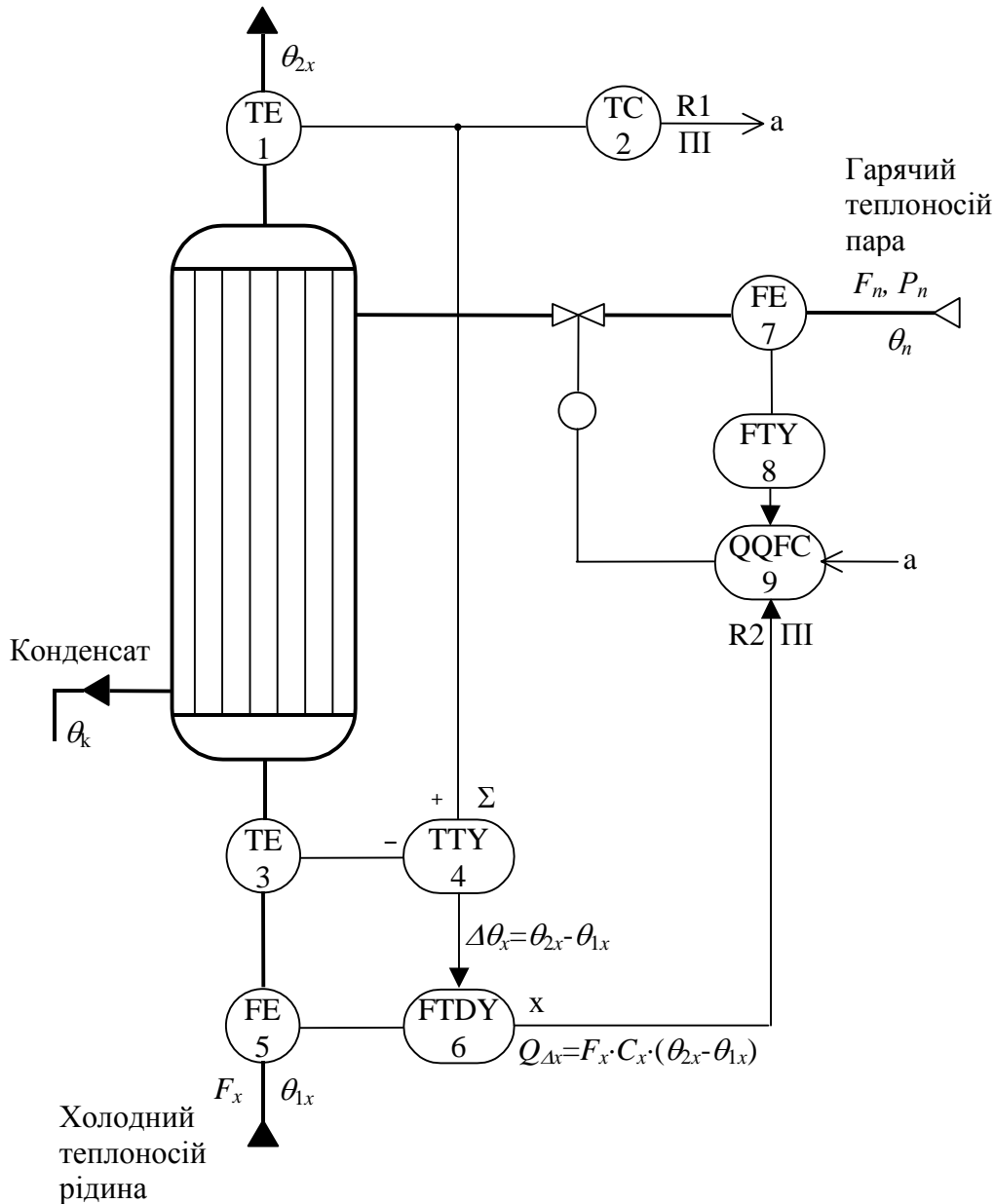

Рис. 8. Спрощена ФСА КТ-ТО:

- 1, 3 — датчі температури; 2 — регулятор температури;
5, 7 — датчі витрати теплоносіїв; 6 — блок множення;
9 — регулятор співвідношення теплових потоків

Блок 4 визначає на скільки градусів має бути підігрітий холодний теплоносій. Блок 6 визначає кількість тепла, що необхідно підвести до холодного теплоносія. Блок 8 визначає кількість тепла, яка підводиться до стінки КТ-ТО при $P_n = const$. Регулятор R2 підтримує

необхідне співвідношення теплових потоків $\frac{Q_{\Delta x}}{Q_n}$. Регулятор R1 коректує співвідношення

поміж $\frac{Q_{\Delta x}}{Q_n}$ у випадку, коли θ_{2x} відхиляється від заданого значення θ_{2x}^0 . Отже, наведена схема

враховує зміну всіх основних величин F_x , F_n , θ_{1x} , θ_n і реагує на їх зміну, ще до зміни θ_{2x} .

Висновки. Оскільки потужні КТ-ТО є споживачами великої кількості теплової енергії, то раціональна організація їх роботи може дати економію теплової енергії до 5 %. З цією метою в статті, на основі результатів досліджень, проаналізовано основні технологічні фактори, що впливають на ефективність передачі тепла від пари до холодного теплоносія в КТ-ТО з парорідинними теплоносіями. Наведена структурна схема взаємовпливу між параметрами та факторами КТ-ТО з парорідинними теплоносіями. Запропонована спрощена ФСА побудована на основі теплового балансу для складних умов роботи парорідинного КТ-ТО з мінімальною затратою теплової енергії.

1. *Автоматическое управление в химической промышленности: Учеб. для вузов / Под ред. Е.Г. Дудникова.* — М.: Химия, 1987. — 368 с. 2. Шински Ф. *Управление процессами по критерию экономии энергии.* — М.: Мир, 1981. — 387 с. 3. Шински Ф. *Системы автоматического регулирования химико-технологических процессов.* — М.: Химия, 1974. — 336 с. 4. Стенцель Й.І. *Автоматизация технологических процессов химических производств.* — К.: ІСДО, 1995. — 360 с. 5. Полоцкий Л.М., Лапшенков Г.И. *Автоматизация химических производств.* — М.: Высшая школа, 1982. — 320 с. 6. Эрриот П. *Регулирование производственных процессов.* — М.: Энергия, 1967. — 480 с. 7. Шувалов В.В., Огоджаков Г.А., Голубятников В.А. *Автоматизация процессов в химической промышленности.* — М.: Химия, 1989. — 367 с. 8. Голубятников В.А., Шувалов В.В. *Автоматизация процессов в химической промышленности.* — М.: Химия, 1972. — 248 с. 9. Гуров А.М., Починкин С.М. *Автоматизация технологических процессов.* — М.: Высшая школа, 1979. — 380 с. 10. Плановский А.Н., Ромм В.М., Каган С.З. *Процессы и аппараты химической и нефтехимической технологии.* — М.: Химия, 1987. — 496 с. 11. Касаткин А.Г. *Основные процессы и аппараты химической технологии.* — М.: Химия, 1998. — 750 с. 12. Лабай В.Й. *Теплообмін.* — Львів: Тріада Плюс, 1998. — 256 с. 13. Алексеев Г.Н. *Общая теплотехника.* — М.: Высшая школа, 1980. — 522 с. 14. Кутателадзе С.С. *Основы теории теплообмена.* — М.-Л.: Машигиз, 1962. — 456 с. 15. Лыков А.В. *Теория теплопроводности.* — М.: Высшая школа, 1967. — 600 с. 16. Мак-Адамс Вильям Х. *Теплопередача.* — М.: Металургиздат, 1961. — 686 с. 17. Михеев М.А., Михеев И.М. *Основы теплопередачи.* — М.: Энергия, 1977. — 343 с. 18. Сукомел А.С. *Теплопроводность.* — М.: МЭИ, 1962. — 120 с. 19. Стенцель Й.І. *Математичне моделювання технологічних об'єктів керування.* — К.: ІСДО, 1993. — 320 с. 20. Бондарь А.Г. *Математическое моделирование в химической технологии.* — К.: Высшая школа, 1973. 21. Чермак И., Потерка В., Заворка И. *Динамика регулируемых систем в теплоэнергетике и химии.* — М.: Мир, 1972. — 623 с. 22. Грицай В.І., Юсик Я.П., Юпин О.І. *Визначення факторів технологічної оптимізації випарної установки з природною циркуляцією розчину // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2002. — № 460. — С. 24—33.*